

Prof. dr hab. Małgorzata Przeniosło

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie w latach 1868-1906

Pomysł utworzenia we Lwowie Towarzystwa będącego reprezentantem środowisk oświatowych zrodził się spontanicznie. Niemal równocześnie taką potrzebę zaczęło artykułować spore grono osób. Do najaktywniejszych zwolenników utworzenia takiej organizacji należał językoznawca i pedagog Bronisław Trzaskowski. Proponował on zorganizowanie stowarzyszenia będącego federacją autonomicznych oddziałów terenowych. Te dopiero miały stworzyć swoją centralę. Za inną koncepcją – utworzeniem centrali, a dopiero później jej struktur terenowych – opowiadał się redaktor czasopisma „Szkoła”, profesor lwowskiej Akademii Technicznej, Karol Maszkowski. Na początku 1868 r. Maszkowski ogłosił, m.in. w prasie, zwołanie we Lwowie zjazdu pedagogicznego, na którym miały być dyskutowane najważniejsze problemy oświaty Galicji. W obradach, które odbyły się w lutym 1868 r., wzięło udział kilkaset osób z całej Galicji, głównie nauczycieli. Najważniejszym postanowieniem Zjazdu była decyzja o zawiązaniu we Lwowie Towarzystwa Pedagogicznego (TP).

Centrala Towarzystwa mieściła się we Lwowie, a na obszarze całej Galicji szybko zaczęto tworzyć struktury terenowe. Już w 1868 r. powstało 19 oddziałów TP, wśród nich m.in. w Krakowie, Nowym Sączu, Przemyślu, Rzeszowie, Tarnopolu i Tarnowie. W 1869 r. utworzono 7, a w 1870 – 6 kolejnych oddziałów. Liczba oddziałów stopniowo rosła aż do lat 90-tych XIX wieku. W 1896 r. było ich 69. Od tego roku, liczba oddziałów zaczęła jednak spadać, już w kolejnym roku było ich 57. Takie wielkości utrzymywały się w ciągu kilku kolejnych lat, by w 1902 r. spaść do poziomu 20. W następnych latach liczba struktur terenowych jednak ponownie zaczęła się powiększać, w 1905 było ich 36, w 1912 – 45. Według danych z roku szkolnego 1868/1869 do TP należało 1500 osób, po trzech latach było to już 2500 członków.

Pracami Towarzystwa kierował Zarząd Główny, a działalnością oddziałów podległe mu zarządy terenowe. Na czele organizacji stał prezes. Pierwszym został profesor prawa Uniwersytetu we Lwowie Józefat Zielonacki (funkcję pełnił w 1868 r.). Kolejni dwaj prezesi: Karol Maszkowski (1869 r.) i Feliks Strzelecki (1870-1872) byli profesorami lwowskiej

Akademii Technicznej (późniejszej Politechniki). Następnym prezesem, pełniącym funkcję zdecydowanie dłużej niż jego poprzednicy (w latach 1873-1891), był Zygmunt Sawczyński. W okresie prezesostwa zajmował stanowisko dyrektora seminarium nauczycielskiego we Lwowie, sprawował także mandat posła do galicyjskiego Sejmu Krajowego i do parlamentu austriackiego, był również członkiem Rady Szkolnej Krajowej. W latach 1892-1896 funkcję prezesa pełnił książę Jerzy Czartoryski, który dochody czerpał z rodzinnych posiadłości ziemskich, przez kilka kadencji zasiadał też w parlamencie. W roku 1897 organizację przewodniczył kolejny parlamentarzysta Stanisław Szczepanowski, ekonomista, pionier przemysłu naftowego w Galicji Zachodniej, także dziennikarz. Kolejnym prezesem był Godzimir Małachowski (1898-1908) z zawodu prawnik, początkowo sędzia, potem adwokat, na przełomie wieków prezydent Lwowa; również on zasiadał w parlamencie.

Organem Towarzystwa decydującym o strategicznych kierunkach jego rozwoju było Walne Zgromadzenie Członków (do 1902), a następnie Walne Zgromadzenia Delegatów. Walne Zgromadzenia organizowano najczęściej w lipcu. W miarę możliwości starano się, by kolejne spotkania urządzać w innych miejscowościach Galicji, choć w niektórych ośrodkach odbyły się one po kilka razy. Walne Zgromadzenia Członków, podobnie jak zgromadzenia Delegatów, odbywały się raz w roku.

Wśród członków Towarzystwa Pedagogicznego byli zarówno nauczyciele, jak i inne osoby interesujące się sprawami szkolnictwa, które chciały bardziej czynnie wpływać na jego przekształcanie (szczególnie duchowni, urzędnicy, lekarze, dziennikarze, adwokaci, sędziowie), zarówno Polacy, jak i Ukraińcy. Wielośrodowiskowy skład TP udobitniał fakt powierzania funkcji prezesa tej organizacji również osobom o profesji innej niż nauczycielska. Początkowo wśród nauczycieli – szeregowych członków, byli zarówno nauczyciele ludowi (ci stanowili procentowo najliczniejszą grupę), nauczyciele szkół średnich, jak i wykładowcy szkół wyższych (w największym stopniu lwowskiego Uniwersytetu i Politechniki). W związku z utworzeniem własnej organizacji przez drugą i trzecią z wymienionych grup, przynależność ich przedstawicieli do TP od 1884 r. została znacznie uszczuplona.

Biorąc pod uwagę cele i zakres działalności, Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie było stowarzyszeniem zawodowo-naukowym. Zajmowało się rozwojem szkolnictwa (szczególnie ludowego), sprawami bytowymi nauczycieli, także ich samokształceniem i doskonaleniem zawodowym. Elementy „naukowości” były widoczne w części tekstów, które zamieszczano na łamach organu Towarzystwa – czasopisma „Szkoła”, a także chociażby podczas walnych zjazdów. Szczególnie przez pierwsze dwadzieścia lat istnienia organizacji

starano się w programach tych spotkań eksponować cykle odczytów i wykładów o charakterze popularnonaukowym. Towarzystwo kładło jednak szczególny nacisk na potrzebę przeprowadzenia reformy szkolnictwa ludowego, w tym na powiększanie liczby placówek tego szczebla. Ważnym zadaniem było także tworzenie nowych jednostek szkolnych szczebla średniego. Niektóre z nich powstawały w wyniku bezpośrednich starań poszczególnych oddziałów TP. Tak było chociażby w przypadku nowo uruchomionych szkół żeńskich, m.in. w Jarosławiu, Rzeszowie, Stanisławowie, Stryju i Tarnowie. Szkolnictwo żeńskie należało do bardzo zaniedbanych, stąd szczególna aktywność struktur TP na rzecz jego rozwoju.

Towarzystwo przykładało dużą wagę do prowadzenia działalności wydawniczej. Jej celem było zaopatrzenie szkół w nowe podręczniki, propagowanie nowoczesnych metod nauczania, podnoszenie ogólnej wiedzy nauczycieli, popularyzacja nauki, dostarczanie młodzieży lektur ułatwiających proces nauczania. Co nie było bez znaczenia, działalność wydawnicza należała do ważniejszych źródeł dochodów organizacji. Jak już wcześniej wspomniano, organizacja posiadała własny periodyk – pismo pedagogiczne „Szkola”. Początkowo było ono przedsięwzięciem prywatnym, wkrótce po powstaniu Towarzystwa, zostało mu przekazane na własność.

W 1906 r. zdecydowano się na zmianę nazwy, Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie zostało przekształcone w Polskie Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie. Dokonano wówczas jedynie zmiany nazwy, nie zmieniły się cele Towarzystwa i zakres jego prac, wciąż kierował nim też dotychczasowy prezes Godzimir Małachowski (do 1908). Zmieniając nazwę, chciano bardziej jednoznacznie podkreślić charakter narodowościowy organizacji. Już jednak wcześniej nauczyciele Ukraińcy stworzyli działające w Galicji Wschodniej własne stowarzyszenie – Ruskie Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie. W 1921 r. Polskie Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie weszło w skład Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce. W strukturze tej znalazł się także m.in. Związek Dzielnicowy Stowarzyszeń Nauczycieli Polaków w Poznaniu. Stowarzyszenie działało do 1939 r.

prof. dr hab. Małgorzata Przeniosło

Źródła i opracowania:

1. Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, zespół – Polskie Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie (fond 445).

2. Małgorzata Przeniosło, *Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie w latach 1868-1906 (wybrane zagadnienia)*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku” 2014, t. 14, s. 47-59.
3. Małgorzata Przeniosło, *Polskie Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie (materiały z lwowskiego Archiwum Historycznego)*, „Galicja. Studia i Materiały” t. 1, s. 378-396.